

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

YULDIZ GAZETESİNİN (KAZAN) 1906-1910 YILLARI ARASINDAKİ BALKAN OLAYLARINA BAKIŞI

Hasan Demiroğlu*

1905 İhtilali sonrası Rusya'da İdil-Ural Türkleri, diğer birçok halk gibi siyasi, sosyal ve kültürel yönden kendilerine sunulan imkânlardan yararlanmaya başladılar. Matbuat hayatında kısa zamanda hızlı gelişmeler yaşandı. Rus yönetiminin diğer halklara getirdiği serbestlik sonucunda İdil-Ural Türklerinin sosyal, siyasi ve milli meselelerini basın yayın yoluyla Türk-Tatar halkına ulaştırmaya çalıştı.¹ *Yıldız* gazetesi de bu görevi yerine getiren en önemli gazetelerden biridir. İlk sayısı 15 Ocak (28 Ocak)1906² tarihinde yayınlanan gazetenin, nâşiri Kazan Tatarlarının ileri gelenlerinden ve aynı zamanda Kazan'da ilk Tatar kütüphanesini kuran Ahmet Hadi Maksudi'dir. 12 yıl neşredilen gazete, Kazan, Orenburg, Ufa, Samara gibi Tatar nüfusunun yoğun olduğu bölgelerin dışında, Petropavlosk, Semerkand, İrkustk gibi yerlere de ulaşmıştır. İlk zamanlar haftada bir kez yayınlanan *Yıldız*, 13. sayıdan itibaren haftada iki kere yayınlanmaya başlandı. 1908 yılından itibaren hafta da iki-üç kere çıkmaya başlayan gazete, 1914 yılından itibaren zaman zaman günlük yayınlandı. Gazetenin tirajı değişse de genelde, beş ile sekiz bin arasında seyir izlemiştir. Gazetenin fiyatı ilk zamanlar bir yıl için üç sum (ruble), altı aylık 1.5 sum, aylık bir sum, tek sayısı ise beş

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. hademir@hotmail.com

¹ Hasan Demiroğlu, "1905-1917 Yılları Arasında Rusya Türklerinde Basın", *Vostokovedenie Sbornik Statey i Dokladov*, Vıpusk II, III, Kazan 2005, s. 84-85.

² 1917 Ekim İhtilali öncesinde Rusya'da, Avrupa Devletlerinin kullandığı Jülien takvim yerine, Gregoryen takvim kullanılıyordu. Rus gazetelerinin birçoğu tarih verirken Jülien ya da Gregoryen takvimi parantez içinde veriyorlardı. İdil-Ural bölgesinde yayınlanan Tatar gazeteleri ise Hicri ve Gregoryen takvimi vermelerine rağmen, her nedense Jülien takvime gerek duymuyorlardı. *Yıldız* gazetesinde de verilen tarihler Hicri ve Gregoryen takvime göre verilmiştir. *Yıldız* gazetesinin tasarrufu doğrultusunda, metinde ve dipnotlarda Hicri'nin yanında verdiğimiz tarihler Jülien takvimi değil, Gregoryen takvimi esas alınarak verilmiştir.

teyin (kopek) iken, daha sonra altı aylık iki sum'a, 1907'den itibaren ise yıllık dört sum'a çıkarılmıştır. Bu fiyat öğrenciler için 2/3 indirimliydi.³

Kendisini edebî ve siyasî bir gazete olarak adlandıran, yayınlandığı dönem itibarıyla daha çok siyasi meseleler üzerine yazılar yayınlayan gazetenin en önemli yazarları ise; sahibi ve naşiri Hadi Maksudi, kardeşi Sadri Maksudi, A. Kamal, Abdullah Tukay, A. İbrahimov, Z. Kemali, A. Battal Taymas, S. Remiyev, K. Bekir, Hadi Atlası gibi tanınmış Tatar aydınlarıdır. "Lisan Meselesi"⁴ ve "Duma Meclisleri" üzerine de yayınlar yapan gazete, yayınlandığı dönem itibarıyla Çarlık karşıtı bir siyaset izleyemese de, Tatar halkına hizmet etmeye çalışmıştır.⁵ I. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Çarlık rejiminden sonra, önceleri daha özgür bir

³ İsmail Remiyev, *Vakıtlı Tatar Matbuatı 1905-1925*, Kazan 1926, s. 8-9.

⁴ A. Maksudi, Osmanlı Türkçesi'nin kullanımı daha kolay olmasına rağmen, Tatar halkının kendi milletinden nefret etmemesi ve kendi millî benliğini koruması için Tatarcanın da önemine yazı ve makalelerde değinmiştir. Bu konuda İsmail Gaspıralı ile fikir çatışmasına girmiştir. Buna rağmen Alexandre Bennigsen ve C. Lemerrier-Quellejey, yazar kadrosundan ötürü *Yıldız*'ı Pan-Türkizm yanlısı bir gazete olarak görmektedir. Bu düşüncelerinin en önemli dayanağı olarak, gazetede Osmanlı Türkçesi'nin Tatar Türkçesi'nden daha hakim olmasını göstermişlerdir. (La presse et le Mouvement National chez les Musulmans de Russie avant 1920, Paris 1964, s. 68-69.) Gazetenin Osmanlı Türkçesi'ne yakın bir lisanla neşredildiği doğrudur. Ayrıca 1055. (5 Kasım 1913-19 Zilhicce 1331) sayısına kadar "Türk gazetesidir" tanımlamasıyla çıktığı da aşıkardır. Ancak gazetede yayınlanan birçok yazı, Pan-Türkizm fikrine taban tabana zıttır. Bu makale ve yazılarda Tatarların millî kimliklerinden utanmaması gerektiği defaatle dile getirilmektedir. (A. Ahmerof, "Tatarca, Türkçe, Müslümanca", *Yıldız*, sayı 6, s. 1, 15 Şubat 1906-4 Muharrem 1324; "Til ve Yazı", *Yıldız*, sayı 6, s. 3, 15 Şubat 1906-4 Muharrem 1324; "Til ve Yazı", *Yıldız*, sayı 12, s. 3, 25 Mart 1906-12 Sefer 1324.) A. Maksudi, Osmanlı Türkçesi'nin kullanımı daha kolay olsa da, Tatar halkının kendi milletinden nefret etmemesi, kendi millî benliğini saklaması için Tatar Türkçesi'nin kullanılması taraftarıdır. Bu konuda özellikle İ. Gaspıralı ile fikir çatışmasını gazete sütunlarına taşımıştır. Buna rağmen Alexandre Bennigsen ve C. Lemerrier-Quellejey, yazar kadrosundan ötürü *Yıldız*'ı Pan-Türkizm yanlısı bir gazete olarak lanse etmekte, Osmanlı Türkçesi'nin gazetede Tatar Türkçesi'nden daha hakim olmasını da, buna en önemli gerekçe olarak göstermektedir. (La presse et le Mouvement National chez les Musulmans de Russie avant 1920, Paris 1964, s. 68-69.) Gazetenin Osmanlı Türkçesi'ne yakın bir lisanla neşredildiği doğrudur. Ayrıca 1055. (5 Kasım 1913-19 Zilhicce 1331) sayısına kadar "Türk gazetesidir" yazısıyla çıktığı aşıkardır. Ancak gazetede yayınlanan birçok yazı, ileri sürülen "Pan-Türkizm" fikrine taban tabana zıttır. Bu makale ve yazılarda Tatar milletinin, Tatarlığından utanmaması gerektiği defaatle dile getirilmektedir. (A. Ahmerof, "Tatarca, Türkçe, Müslümanca", *Yıldız*, sayı 6, s. 1, 15 Şubat 1906-4 Muharrem 1324; "Til ve Yazı", *Yıldız*, sayı 6, s. 3, 15 Şubat 1906-4 Muharrem 1324; "Til ve Yazı", *Yıldız*, sayı 12, s. 3, 25 Mart 1906-12 Sefer 1324.)

⁵ Dönemin şartları göz önüne alındığında, Çarlık karşıtı olmanın çok zor şartlar doğuracağı bilinmektedir. Ancak şurası da bir gerçektir ki; Rusya'da yayınlanan çoğu Tatar gazetesi gibi *Yıldız* gazetesinin de satır aralarında Çarlığa karşı olduğu okunabilmektedir.

ortama kavuşan İdil-Ural Türkleri, zamanla Lenin ve arkadaşlarının, sosyalizmi sadece Ruslar için eşitlik olarak algılayıp uygulamasından ötürü kısa zamanda Çarlık döneminde olduğu gibi kısıtlamalarla karşılaştılar. Bu kısıtlamalardan dolayı 30 Mayıs (12 Haziran) 1918 tarihinde 1895. sayısını çıkaran *Yıldız*, yayın hayatına son vermek zorunda kaldı.

20. asrın başlarında Müslüman coğrafyasının bütün bölgelerinde olduğu gibi, Balkanlarda da tam bir karışıklık hakimdi. Özellikle Rus Çarlığı'nın 'Slavcılık' politikası sonucu bölgede yaşayan Slavlar, Türkiye'ye⁶ karşı birlikte hareket etme yollarını aramaya başlamışlardı.⁷ 1908'lere gelindiğinde Makedonya, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da meydana gelen olayların da akabinde Balkan coğrafyası daha da karışık bir yapıya bürünmüştü. Rusya'da cereyan eden siyasî olaylara ilgi duyduğu kadar, Rusya dışındaki siyasî gelişmelerle de alakalı yazılar yayınlayan *Yıldız* gazetesinin, bu hadiselerle bakış açısı aktarılacaktır.

a. Makedonya Sorunu: Bilindiği gibi halen dahi Makedonya, Sırbistan ve Yunanistan tarafından kendi toprakları olarak kabul edilmektedir. Bu görüş bir asır önce daha belirgin bir şekilde ifade edilmekteydi. Hatta öyle ki; nüfusu diğer milletlere nazaran daha az olmasına rağmen Sırp- Bulgar, Yunan ve Sırp-

⁶ Makalede, çoğu yerde "Osmanlı Devleti" yerine "Türkiye" kelimesini kullanacağız. Çünkü dönem itibariyle çoğu Avrupa Devleti, bazı resmî vesikalar dahil Osmanlı Devleti'ni Türkiye diye adlandırmaktadır. (Sankt Peterburgskiy Tsentralny Gosudarstvenny İstoriçeskiy Arhiv (СПБ ЦГИА) , Fond 400, Opis 3, Delo 1391; Fond 400, Opis 3, Delo 1433.) *Yıldız* gazetesi de Türkiye kelimesini kullanmıştır.

⁷ N. İ. Tsimbaev, "Osvobođenje Bolgarii i Russkoe Obşestvo", *Rossiya i Osvobođenje Bolgarii*, Moskova 1982, s. 176-177; A. K. Martinenko, *Russko-Bolgarskie Otnoşeniya v 1894-1902 gg*, İzdatelstvo Kievskogo Universiteta, Kiev 1967, 246-247; A. A. Başmakova, *Balkanskiya Reçi*, Peterburg 1909, s. 3-4.

⁸ İstatistikî Bilgiler

	Bulgar İstatistiği	Yunan İstatistiği	Sırp İstatistiği
Türk	499.200	634.000	231.000
Bulgar	1.181.000	332.000	57.600
Yunan	228.700	652.700	201.100
Sırp	700	-----	2.048.000
Eflak	80.700	25.100	69.600
Arnavut	128.700	-----	165.000
Yahudi	67.800	53.100	64.600
Çingene	54.500	8.900	28.700

lar, Makedonya'dan Türklerin çıkarılması yönünde çabılıyor, aynı zamanda kendinden başka bir halkın da buraya hakim olmaması için gayret sarf ediyordu.⁹ Her üç devletin de, bu toprak parçası uğruna birbirleriyle ve Türkiye ile savaşmayı göze alacak kadar gözü karaydı.¹⁰

Gazeteye göre Makedonya Vilayeti'nde Bulgarlar, dört beş yıldan beri türlü fitneler çıkararak, Türkiye'yi güç kullanmaya mecbur etmeye çalışmaktadır. Bu fitnelere karşı Türk yönetimi gerekli tedbirleri alsa da, fitnelerin önüne geçilemediğini, bunun da Bulgarları cesaretlendirdiğini ifade eden gazete, Bulgarların ormanlarda gizlenerek Türk askerlerine ve köylerine saldırdığını, onlara zayıf verdirdiğini, Türk yönetiminin de bu duruma karşı önlem alarak, askerlere saldıran çete başlarını yakalayarak katlettiğini, buna rağmen halen Bulgarların Makedonya'da fitne çıkarmaya çalıştığını dile getirmektedir. Gazete, Avrupa Devletlerinin bu durumun sorumluluğunu her zamanki gibi Türkiye'ye yükleyerek, Bulgarlar konusunda Türkiye'nin hareket alanını kısıtlama yoluna gittiği, Türkiye'nin de bölgeye ve bölge halkına faydalı olamadığı düşüncesindedir.¹¹

Sırp generallerinden Popoviç'in Makedonya olayları hakkında bir kitap kaleme aldığını¹², eserinde Makedonya'daki olayların sona ermesi için Türk askerinin

---

Diğerleri	16.500	18.600	3.500
Toplam	2.258.000	1.724.000	2.870.000

(Georges Castellan, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, *Balkanların Tarihi*, İstanbul 1993, s. 369.)

Rakamlardan da anlaşılacağı gibi Balkan milletleri tarafsız bakıştan tamamen uzaktı. 1904 yılında Makedonya müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa (1855-1922) tarafından yapılan istatığe göre nüfus dağılımı:

Müslüman (çoğunluğu Türk, az kısmı Arnavut) 1.508.507

Bulgar 896.497

Rum 307.000

Sırp 100.717

Valak 99.000

Toplam 2.911.700 (Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, c. I, s. 152.)

⁹ Barbara Jelavich, *History of Balkans*, Cambridge 1983, s. 91; E. Anjo, *Soperničestvo na Balkanah İstoriko Politiceskiy Oçerk*, Sankt Peterburg 1909, s. 4-5.

¹⁰ Teplov, V. A., *Turetskiya Reformı v Suyazi c Voprosom o Makedonii i Staroy Serbii*, Peterburg 1903. (kitabın sayfa numaraları olmadığı için sayfa numarasını belirtemiyoruz.)

¹¹ "Rumeli Vilayetleri", *Yıldız*, sayı 37, s. 5, 16 Eylül 1906-10 Şaban 1324.

¹² İvan Popoviç Lipovats (1856-1919) *Makedonskiy Vopros* adlı eserinde bu düşüncelerini dile getirmiştir. Gazete, her ne kadar Popoviç'in Bulgar generallerinden biri olduğunu dile getirirse de Popoviç aslen Sırp olmakla beraber Karadağ doğumludur. Ayrıca Bosna-Hersek ayaklanmasında gönüllü olarak Sırp isyancılar arasında, Japon-Rus savaşında Rus ordusunda, Balkan Savaşların-

Makedonya'dan çıkarılarak, yerine uluslararası gücün jandarmalarının yerleştirilmesi gerektiğini öne süren generale karşı fikir olarak,¹³ Viyana'da yayın hayatını sürdüren *Fremdenblatt*¹⁴ gazetesinden alıntı yapan *Yıldız*; eğer Türkiye Makedonya'dan askerini çekerse, burada yaşayan ve birbirlerine aşırı derecede hasmane duygular besleyen Arnavut, Bulgar, Yunan ve Sırp'ların en kısa zamanda birbirlerine karşı silahlı güç kullanacağını, bu durumun da muhtemel bir Balkan savaşını beraberinde getireceğini okuyucularına aktarmaktadır.¹⁵ "Makedonya sorununu Türkiye nasıl çözebilir?" sorusuna, yabancı yayın organlarından alıntı yaparak cevap arayan gazete, akabinde kendi fikrini dile getirerek meseleye açıklık getirmektedir.

Makedonya'da yerine getirilmek istenen ıslahatın hiçbir koşulda uygulanmasının mümkün olamayacağını vurgulayan *el-Dibâ* gazetesine göre, Yunan, Bulgar, Sırp ve Romenler arasındaki anlaşmazlıklar giderilse dahi-ki giderilmesi çok zordur-bu ıslahatların yürürlüğe giremeyeceği bütün devletler tarafından bilinmekte, fakat açıkça ifade edilememektedir.¹⁶ Bütün büyük devlet muhbirlerinin gazeteci kimliği altında Makedonya'da cirit attığını ifade eden *el-Liva* gazetesine göre ise, bölgeye düzenin gelmesi çok zor gibi görünmektedir. *el-Liva*, sözü edilen muhbir gazetecilerin uzun zamandır Türkiye karşıtı bir haber vermediğine dikkat çekerek, Makedonya'da işlerin giderek rayına girdiği kanaatinde dir.¹⁷

Almanya gazeteleri ise Makedonya fitnesini Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın çıkardığı ve devamlı kaşındığı görüşündedir. Gazeteler, eğer Sırp, Bulgar ve Yunanlıların yardımları ve yataklıkları olmasa, fitne ile mücadele etmenin daha kolay olacağını belirterek, bahsi geçen devletlerin, komitacıları tutuklasa da daha sonra salıverdiğini, bu işlevi de kimseden saklamadan çok rahat yaptıklarını, Bulgarların ise çıkan haberler üzerine kendilerine haksızlık yapıldığını, söylenilenleri de iftara olarak değerlendiğini kamuoyuna duyurmaktadır.¹⁸

---

da Karadağ ordusunda görev yapan Popoviç hiçbir zaman Bulgar ordusunda bulunmamıştır. (Evgeniy Lozovskiy, "İovan Popoviç-Lipovats", *Kavaler Obşerossiyskiy Voенno-İstoriçeskiy*, Almanah 2001, sayı 3, s. 7-12.)

¹³ "Harici Haberler-Makedonya", *Yıldız*, sayı 281, s. 2, 3 Temmuz 1906-16 Cemazeyilahir 1326.

¹⁴ 1 Temmuz 1847-23 Mart 1919 tarihleri arasında Viyana'da yayınlanana gazete, Türkçe 'Yabancılar Sayfası' manasındadır. Daha çok Alman siyasi birliğinin kurulması yönünde yayınlar yapmıştır.

¹⁵ "Harici Haberler-Bulgariya", *Yıldız*, sayı 33, s. 6, 10 Ağustos 1906-3 Recep 1324.

¹⁶ "Türkiye ve Makedonya", *Yıldız*, sayı 71, s. 3, 3 Ocak 1907-1 Zilhicce 1324.

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ "Harici Haberler-Makedonya", *Yıldız*, sayı 280, s. 2, 1 Temmuz 1908-14 Cemazeyilahir 1326

Yıldız'a göre Alman gazeteleri Makedonya olaylarını bu şekilde değerlendirse de, diğer Avrupalı devletler bu şekilde düşünmemektedir. Batılı Devletler, Balkanların karışıklık içinde olmasının tek sebebi olarak Türkiye'nin kötü yönetimini gösterip, Bulgar ve Sırp çetelerinin Makedonya'da sık sık terör faaliyetlerine girişmelerini göz ardı etmektedir. *Yıldız*, Avrupalı Devletlerin iki yüzlü tavrına da anlam verememekte, bu durumun toplum vicdanına sığmadığını açıkça ifade etmektedir.¹⁹ *Yıldız*'gazetesine göre Türkiye, Makedonya sorununu çözmek istiyorsa, öncelikle dile getirdiği fikirlerden ödün vermemeli, akabinde kendi içerisinde birlik oluşturmalıdır.²⁰

b. II. Meşrutiyetin İlanı: 19. asrın ikinci yarısı ve 20. asrın ilk çeyreği Osmanlı Devleti için siyasi açıdan tam bir yıkım dönemidir. Kapitalist devletler için vazgeçilmez ham madde bölgelerini (Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu) bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti, iç ve dış siyasette birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kaldı. İç mücadelelerden en önemlisi ise II. Meşrutiyet üzerinedir. 1906 yılından itibaren II. Abdülhamid'in Kanun-ı Esasi'yi yeniden ilan edebileceğini belirten gazete, Sultan'ın meşrutî yönetimi îlan etmemesi halinde devletin içinde bulunduğu durumdan daha da karışık bir hale geleceği kanaatindeydi.²¹ Ayrıca Türkiye'de Genç Türkler'in²² uzun zamandan beri ihtilal yapmaya çalıştığını, ancak Sultan'ın aldığı sıkı tedirlerden dolayı bu isteklerine bir türlü kavuşamadığını belirten gazete²³, meşrutiyetin ilanının bu ihtilali engelleyeceğini ifade etmektedir. Gazete, sadece Genç Türkler'in değil, Ermeniler, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Yahudiler hatta Dürzilerin dahi içten içe kendi aralarında komite kurarak ihtilal hazırlığında bulduklarından bahsetmektedir.²⁴

Gazete, Genç Türkler'in, Türkiye'yi bir bütün olarak korumak istemesine rağmen, diğer milletlerin böyle bir düşünceleri bulunmadığının aşikâr olduğunu, sadece Sultan'ı tahttan indirmeyi düşünen Genç Türkler'in, yapılacak ihtilâl ya da îlan edilecek meşrutî yönetim sonrası neler yapılacağını iyi hesaplamaları

¹⁹ "Makedonya", *Yıldız*, sayı 76, s. 3, 20 Ocak 1907-18 Zilhicce 1324.

²⁰ Aynı yer.

²¹ "Türkiye'de Millet Meclisi", *Yıldız*, sayı 61, s. 2-3, 8 Aralık 1906-5 Zilkâde 1324.

²² 'Genç Osmanlılar' olarak bilinen bu yapılanmayı, *Yıldız* gazetesi 'Genç Türkler' olarak adlandırdığı için biz de yazımızda bu ifadeyi kullanacağız.

²³ "Harici Haberler-Türkiye", *Yıldız*, sayı 67, s. 2, 22 Aralık 1906-19 Zilkâde 1324.

²⁴ "Türkiye'de İnkılap İhtimali", *Yıldız*, sayı 219, s.1, 25 Ocak 1908-4 Muharrem 1325.

gerektiğini dile getirmektedir.²⁵ *Yıldız*, bazı dış yayın organlarının da sıklıkla dile getirdiği gibi, Genç Türkler'in işi daha da ileri götürerek Sultan'ın ölmesi için dua ettiğini, bunun da vicdanlara sığmadığı düşüncesindedir.²⁶ Gazeteye göre, II. Abdülhamit'ten sonraki dönemde düşünülen tek mesele, kimin padişah olacağıdır. Gazete, Genç Türkler'in padişah olarak, Sultan'ın düşündüğü dördüncü oğlu Burhaneddin'i değil de, Şeyhülislam ve askerî kanadın düşündüğü gibi Abdülaziz'in oğlu Reşad'ı düşündüğünü, Reşad Bey her denileni yerine getireceğinden dolayı, Genç Türklerin nazarında sultanlık için biçilmiş bir kaftan olduğunu ifade etmektedir.²⁷ Ayrıca gazete, İngiltere'nin de Genç Türkler ile aynı fikri paylaştığı kanaatinde dir.²⁸

Türkiye'de meşrutî yönetimin uygulanıp uygulanamayacağı hakkında Fransa'da yayınlanan *Le Monde* gazetesinin görüşünü ortaya atıp, bunun olabirliğini tartışan gazete, *Le Monde*'un; "Müslümanlar meşrutî hayata pek alışık değillerdir ve bundan sonra da alışacaklarına ihtimâl vermemekteyiz. Örnek olarak da Arapları gösterebiliriz. Bu Millet, nizama ve intizama dikkat etmemekte, kendisini yönetmeye de pek yaklaşmamakta, sadece kabileler şeklinde bir yönetim sürmektedirler. Araplar hakkında söylediğimiz bu yönetim şekli Türkler için de geçerlidir kanaatindeyiz." Fikrine tamamen karşı çıkarak, Müslümanlar, meşrutî yönetime her ne kadar Avrupalı milletlere göre daha geç kavuşsa da en az onlar kadar bu yönetim şeklinde kendilerini idare edecek kapasiteleri ve en önemlisi buna hakları olduğu kanaatinde dir.²⁹

Sultan'ın Şeyhülislam Cemaleddin Efendi huzurunda ülkenin idaresini II. Meşrutiyet olarak ilân ettiğini ve hafiye teşkilatının en yakın zamanda dağıtılacağı üzerine yemin ettiğini dile getiren gazetenin,³⁰ II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında Türkiye ve Balkanlar ile alakalı yayınlarını iki sayfaya kadar çıkardığını görmekteyiz. Gazete, bu dönemde Türkiye'de meclisin kurulma çalışmaları hak-

---

²⁵ Gazetenin bu görüşü bir dönem Türkiye'de öğrenim gören muhabirlerinden aktardığını düşünmekteyiz. Şurası bir gerçektir ki; Genç Türkler yaptıkları ihtilal'de başarılı olsalar da, ihtilal sonrası fazla başarılı olamamışlardır. Ancak bu hakikat, ihtilal sonrası Genç Türkler'in hiçbir plan ve program yapmadığı anlamına gelmez. (daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Hacısalihoglu, *Die Jungtürken und die Mazedonische Frage 1890-1918*, R. Oldenbourg, München 2003.)

²⁶ "Harici Haberler-Türkiye", *Yıldız*, sayı 72, s. 6 Ocak 1907-4 Zilhicce 1324.

²⁷ "Harici Haberler-Türkiye", *Yıldız*, Sayı 67, s. 2, 22 Aralık 1906-19 Zilkâde 1324.

²⁸ "Harici Haberler-Türkiye", *Yıldız*, sayı 70, s. 3, 31 Aralık 1906-28 Zilkâde 1324.

²⁹ "Meşrutiyet hem Müslümanlar", *Yıldız*, sayı 221, s. 1, 30 Ocak 1908-9 Muharrem 1325.

³⁰ "Harici Haberler-Türkiye", *Yıldız*, sayı 287, s. 3. 23 Temmuz 1908-7 Recep 1326.

kında bilgiler vermekte³¹, meşrutî yönetim sonrası oluşan serbesti ortamından örnekler aktarmaktadır.³² *İkdam* gazetesini haber menşei göstererek³³ meşrutiyet sonrası Genç Türkler sayesinde bazı gelişmeler olduğunu, ancak bu tür gelişmelerin ayrılıkçı fikirleri bir türlü engelleyemediğini dile getiren *Yıldız*, Resne'de meydana gelen olayların ışığında bir tahlil yapmaktadır. Meşrutiyet ilân edilmesine rağmen, Makedonya'da bozguncuların bir türlü isteklerinin bitmemesini manidar bulan gazete, hali hazırdaki olaylardan bazı derslerin çıkarılması gerektiği fikrindedir.³⁴

Gazete, II. Meşrutiyet zamanındaki karışıklıkları ve yönetimdeki anlaşmazlıkları Said Paşa'nın kısa sadrazamlığı örneğinde ele almaktadır. Said Paşa'nın nasıl sadrazam olduğunu, sadrazamlığında neler yaptığını kısaca değinerek, Midhad Paşa gibi istifa etmek zorunda bırakıldığından bahseden gazete, Said Paşa'nın, hükümetin istediklerini yerine getiremeyeceğinden istifa etmek zorunda bıraktığını ve Paşa'nın mecburen İngiliz sefaretine sığınmak zorunda kaldığını okuyucularına aktarmaktadır.³⁵ Ayrıca Said Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasını detaylarına kadar açıklayan gazete, Türkiye'de birlik ve beraberliğin bir türlü sağlanamamasına bir anlam verememekte, bu durumun giderek Türkiye'ye zarar verdiğini ifade etmektedir. Gazete, Türklerin, "Türkiye Türkler içindir" şiarını değil de, "Türkiye üzerinde yaşayan bütün halklar içindir" şiarını benimsediğini vurgulamaktadır.³⁶

Meşrutiyet sonrası II. Abdülhamid dönemini irdeleyen gazete, bu dönem hakkında bazı açıklamalarda bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in sultan olması sürecini anlatan bir yazı yayınlayan gazete, akabinde Sultanın kendi döneminde neler yaptığını, ne şekilde devleti yönettiği üzerinde durmakta, bu dönemde alınan bütün tedbirlere rağmen halklar arasındaki bölünmenin önüne geçilemediğini

³¹ "Türkiye Ahvali", *Yıldız*, sayı 290, s. 1, 31 Temmuz 1908-16 Recep 1326.

³² *Yıldız*, *Servet-i Fünûn* gazetesini örnek göstererek, önceden Türkiye'de bu gazetenin haftada bir çıkarıldığını, yayın politikası olarak daha çok askerî kanadın biyografilerini yayınladığını [yayınlanan biyografiler daha çok Genç Türklere ait biyografilerdir.], ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra halkın da bilgilenebilmesi için gayret sarfettiğini, ayrıca hali hazırda haftalık değil de, günlük olarak yayın hayatını sürdürdüğünü de belirtmektedir. ("Türkiye'de Ahval", *Yıldız*, sayı 291, s. 1, 5 Ağustos 1908-21 Recep 1326.)

³³ Ali Kemal, "Fezail-i İhtimayye", *İkdam*, sayı 5112, s. 2, 18 Ağustos 1908-5 Ağustos 1324-21 Recep 1326-

³⁴ "Türkiye Ahvalinden", *Yıldız*, sayı 297, s. 1, 21 Ağustos 1908-6 Şaban 1326.

³⁵ "Said Paşa", *Yıldız*, sayı 293, s. 1, 10 Ağustos 1908-26 Recep 1326.

³⁶ "Osmanlılar", *Yıldız*, sayı 301, s. 2, 2 Eylül 1908-19 Şaban 1326.

aktarmaktadır. II. Abdülhamid'in devlet yönetimi hakkında bilgi veren gazete, halka tam olarak hürriyet vermese de, bazı sansürler uygulasa da, II. Abdülhamid'in devleti inkırâzdan kurtardığını, devletin en kötü zamanında sultanlık yaptığını, buna rağmen elinden gelen gayreti gösterdiğini dile getirmektedir.³⁷ Gazete, II. Abdülhamid'in Genç Türklere nazaran daha kararlı bir siyasetçi olduğunun, II. Meşrutiyetin ilânından kısa zaman sonra anlaşıldığı görüşündedir.³⁸ Sultan'ın ağzından gelecekte Türkiye'yi bekleyen tehlikeyi dile getiren gazete, Türkiye'de meşrutiyet sonrası fazla bir zaman geçmemesine rağmen, kısa zamanda Bosna-Hersek ve Bulgaristan'ın Türkiye'den koparıldığını, bu şekilde bir yönetimin devam etmesi halinde Makedonya gibi diğer toprakların da kaybedilmesini beraberinde getireceğini, o zaman Türkiye ile savaşa cesaret edemeyen küçük devletlerin artık Türkiye'den korkmayacağını ifade etmektedir.³⁹

c. Bosna-Hersek'in İlhakı: II. Meşrutiyet sonrası, ilk zamanlar Türkiye'nin her bölgesinde yapay bir kardeşlik görüntüsü çizilse de, sular durulduğunda özellikle Balkan coğrafyasında aslında olayların daha da karmaşık bir hal alacağı öngörülmeye başlanmıştı. Hele de barındırdığı Ortodoks Sırp, Katolik Hırvat, Boşnak, Türk ve Arnavut nüfusu ile Bosna-Hersek bölgesinde. Avusturya'nın, II. Meşrutiyet sonrası dönemde gelişen olayların ışığında Türkiye aleyhinde bazı girişimlerde bulunduğu dikkat çeken gazete, yakın zamanda Avusturya'nın kendisine çıkar sağlayacak bir olaya girişebileceğini ifade etmektedir.⁴⁰ Bu çıkarın da, tahmin edildiği üzere Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ın ilhaka olacağını dile getiren gazete, Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ın Avusturya tarafından ilhaka⁴¹, bağımsızlığını ilan etmeye hazırlanan Bulgarların durumuna, Girit'in Yunanistan'a katılımına ve hatta Trablusgarb'ın İtalyanlar tarafından işgaline dahi Av-

³⁷ "Sultan Abdülhamid Sani", *Yıldız*, sayı 291, s. 1, 5 Ağustos 1908-21 Recep 1326.

³⁸ "Sultan'ın İtibarı", *Yıldız*, sayı 318, s. 2, 19 Ekim 1908-6 Şevval 1326. (Bu sayıda Hicri tarih 6 Şevval 1326 olarak yazılsa da, bunun yanlış şekilde yazıldığı fikrindeyiz. Bu sayıdan önceki 30 sayı ve sonraki 30 sayı incelendiğinde herhangi bir yanlışın olmadığı gözlemlenmiştir.)

³⁹ Aynı yer.

⁴⁰ "Avusturya", *Yıldız*, sayı 293, s. 3, 10 Ağustos 1908-26 Recep 1326.

⁴¹ Lev Nikolayeviç Tolstoy Avusturya'nın Bosna'yı ilhak etmesini şu şekilde yorumlamıştır: "Kendine Avusturya İmparatorluğu adını veren bu eşkiya yuvası, o anda kendi işleriyle meşgul olan diğer eşkiya yuvalarının her birinin bir hak iddia etmeden bu gaspa (Bosna'nın ilhaka) izin vereceklerini umuyordu. Ancak benzer kurumların liderleri de yağmaya katılmak istiyorlardı ve haftalardır kendi hırsızlık dillerinde her türlü ilhaktan, ödünden, kongreden, konferanstan, deklarasyondan ve heyetten söz etmekteydiler." (Misha Glenny, çev: Mehmet Harmancı, *Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Sabah Kitapçılık, İstanbul 2001, s. 241-242.)

rupalı Devletlerin ses çıkarmayacağını defaatle dile getirmektedir.⁴² Gazete, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal ettiği bir zamanda, Türkiye'nin kendi iç meseleleriyle boğuştuğuna dikkat çekmekte,⁴³ bazı kesimlerin İttihad ve Terakki yönetimini bu olaylardan sorumlu tutarak, tekrar II. Abdülhamid'in sultan olması hevesinde olduklarını, ancak II. Abdülhamid'in bu taraftarların sözlerine pek kulak asmadığını vurgulamaktadır.⁴⁴

Gazete, Sırbistan'ın, Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ın Avusturya tarafından ilhak kararına tepkisini açıktan dile getirdiğini, Sırp Dışişleri Bakanının önce Almanya'ya, oradan da İngiltere'ye giderek, Avusturya'nın işgali devam ettirdiği takdirde savaşa neden olabileceği hususu üzerinde beyanda bulunduğunu, Sırp'ların bu şekilde davranarak Avusturya'yı köşeye sıkıştırmaya çalıştığını, ancak bu siyasetin de pek bir işe yaramayacağını aşıkardığı dile getirmektedir.⁴⁵ Çünkü gazeteye göre Avrupalı Devletler Sırbistan'ın isteklerini karşılamakta pek hevesli değillerdir. Ayrıca gazete, Sırbistan'ın Avrupalı Devletler ile yaptığı siyasi münakaşalarını bu şekilde ileri götürmesine rağmen, Türkiye'nin Sırbistan kadar aktif bir siyaset izleyememesine anlam verememektedir.⁴⁶ Gazete, Almanya'nın, kendisinin öne çıkarılarak konferans düzenlemesi isteğine pek sıcak bakmadığı fikrindedir.⁴⁷ Türkiye ve Sırbistan'ın toplanacak olan konferansın kendilerine menfaat getireceğini düşünerek fazla ümitvar olmaması gerektiği üzerinde duran gazete, Almanya'nın konferans düzenlemek yerine, devletler arasında orta yol bulmak için gayret gösterdiğini belirtmektedir.⁴⁸ *Yıldız*, Almanya'nın bu şekilde siyaset izlemesini de ikili davranmasına bağlamaktadır.⁴⁹

⁴² C. Nasip, "İngiltere Siyaseti", *Yıldız*, sayı 284, s. 2, 13 Temmuz 1908-26 Cemazeyilahir 1326; "Türkiye Ahvalinden", *Yıldız*, sayı 297, s. 1, 21 Ağustos 1908-6 Şaban 1326; "Almanya'nın Anadolu Siyaseti", *Yıldız*, sayı 289, s. 1, 29 Temmuz 1908-13Recep 1326; "Avrupa Devletleri", *Yıldız*, sayı 306, s. 1, 14 Eylül 1908-1 Ramazan 1326; "Kazan 5 Oktabr", *Yıldız*, sayı 314, s. 1, 5 Ekim 1908-22 Ramazan 1326.

⁴³ "Türkiye'de Eskilik Taraftarları", *Yıldız*, sayı 317, s. 2-3, 13 Ekim 1908-1 Şevval 1326.

⁴⁴ "Sultanın İtibarı", *Yıldız*, sayı 318, s.2, 19 Ekim 1908-6 Şevval 1326.

⁴⁵ "Balkan Ahvali" *Yıldız*, sayı 319 s. 2, 21 Ekim 1908-8 Şevval 1326.

⁴⁶ "Savaş Hakkında Haberler", *Yıldız*, sayı 373, s. 2, 9 Mart 1909-29 Sefer 1327.

⁴⁷ "Balkan Vak'aları" *Yıldız*, sayı, 317, s.2, 13 Ekim 1908-1 Şevval 1326.

⁴⁸ "Konfirnsiya", *Yıldız*, sayı 320, s. 1, 23 Ekim 1908-10 Şevval 1326.

⁴⁹ *Yıldız*, Almanya'nın Türkiye üzerindeki emellerinden bahsederken, bu emellerinin sonucu olarak da bazı çıkarlarının olduğunu, bunu da Almanya'nın hiç çekinmeden gösterdiğini ifade etmektedir. Gazeteye göre, Almanya ikili oynarak bir taraftan Balkanlarda, Makedonya'da, Girit'te ve Ermenilerin yaşadığı topraklarda ihtilallerin çıkmasına neden olmakta, diğer yönden Türkiye'ye reform yapmasını salık vermektedir. *Yıldız*, Almanya'nın; bir taraftan Türkiye'yi kendi tarafına

Avusturya'nın Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ı işgal etmesi sonucunda Türk hükümetinin yeni bir konferans düzenleme fikrini irdeleyen *Yıldız*, özellikle Türk gazetelerin yazdıklarından yola çıkarak, Türklerin nasıl bir düşünce içerisinde olduklarını dile getirmeye çalışmaktadır. Yıldız, önce İttihad ve Terakki Fırkası'nın yayın organı *Şura-yı Ümmet* gazetesinin, "Türkiye konferansa katılacaksa kesinlikle kendine özgü bir programı olmalı ve bu programın etrafında fikirler ortaya atmalıdır." görüşünü,⁵⁰ akabinde *İkdam* gazetesinin, "Yapılacak konferans da Türkiye'nin değil, Avrupalı Devletlerin fikrinin daha önemli olduğu" ifadesini,⁵¹ son olarak *Servet-i Fünûn* gazetesinin "Her ihtimalde Türkiye konferanstan kazançlı çıkacaktır."⁵² öngörüsünü değerlendirmektedir. *Yıldız*, konferans olacağına ihtimal vermemekte, herhangi bir konferans olsa dahi bu konferanstan Türkiye'nin, kazanmış olduğu 1897 Türk-Yunan Savaşı sonrası olduğu gibi kazançlı değil de, zararlı çıkacağı kanaatinde dir.⁵³

Ayrıca muhtemel bir savaşta Avusturya'yı, ne Rusya'nın ne de diğer bir Avrupalı devletin korkutamayacağını düşünen gazete, Rusya dahil hiçbir devletin hemen

---

çekmeye çalışırken, diğer taraftan Türk topraklarındaki huzursuzlukları da el altından destekleyip dünya siyasetini ele almayı düşündüğünü, Rusya ve İngiltere'yi arka plana atmaya çalışan Almanya'nın bu şekildeki siyasetinin de gereğinden fazla düşman kazanmasına neden olduğu düşüncesindedir. ("Almanya'nın Anadolu Siyaseti", *Yıldız*, sayı 289, s. 1, 29 Temmuz 1908-13 Recep 1326.)

⁵⁰ Bosna-Hersek'in statüsünün tam olarak belirlenemediğine, hatta Bosna-Hersek'in Avusturya'nın mı yoksa Macaristan mı? sınırları içerisinde bulunması gerektiğine dahi karar verilmediğine dikkat çeken *Şura-yı Ümmet*, Osmanlı Devleti'nin tartışılabilir seçeneklerle Avrupalı Devletleri kendi tarafına çekebileceğini öngörmektedir. ("Doktor Vegerle ve Bosna-Hersek", *Şura-yı Ümmet*, sayı. 40-140, s. 1, 1 Teşrinisani 1324-14 Teşrinisani 1908-20 Şevval 1326.)

⁵¹ *İkdam*, Bosna-Hersek başta olmak üzere Balkan olaylarına Avrupalı devletlerin bakış açısını irdeleyerek, Türkiye'nin bu bakış açısı karşısında neler yapması gerektiğini okuyucularına aktarmaktadır. (Ali Kemal, "Düvel-i Muazzama ve Mesail-i Hazıra", *İkdam*, sayı 5164, s. 1, 9 Teşrinievvel 1908-26 Eylül 1324-13 Ramazan 1326.) Ayrıca *İkdam*, son olaylar nedeniyle eskiden beri dile getirilen Avrupa milletlerinin belki de en güçsüzü olan Bulgarlarla, Osmanlı Devleti'nin herşeye rağmen savaşmamasının sebebini Türkiye'nin korkaklığına değil, devletin sabrına ve Balkanlarda karşılıklıya neden olmak istememesine bağlamaktadır. ("Türkiye Bulgaristan İhtilafı", *İkdam*, sayı. 5163, s. 1-2, 8 Ekim 1908.)

⁵² Düzenlenecek konferansta nelerin müzakere edileceği üzerinde duran *Servet-i Fünûn*, "devlete nasıl fayda sağlanabilir" düşüncesinden yola çıkarak yapılması gerekenleri dile getirmekte, Avusturya'nın, uluslar arası hukukta ihlal edilmemesi gereken bazı hakları ihlal ettiğini, Türkiye'nin de bu durumu Avrupalı devletlere iyi anlatması gerektiğini belirtmekte, konferansa bu şekilde hazırlanılmasının uygun olduğunu ifade etmektedir. (Rifat Müeyyid, "Konferansda Ne Müzakere Edilecek", *Servet-i Fünûn*, sayı 125, s. 1-2, 2 Teşrinisani 1324.)

⁵³ "Konfirinsiya Hakkında Türk Gazeteleri", *Yıldız*, sayı 314, s. 1, 5 Ekim 1908-22 Ramazan 1326.

yanı başında bir savaş istemediğini, eğer olursa da bu savaşın bütün Avrupa'yı saracağını dile getirmektedir. *Russkoe Slovo*⁵⁴ gazetesini kaynak gösteren *Yulduz*, dönem itibariyle Avusturya'ya Rusya'nın yaptırım uygulatamayacağı fikrindedir. Rus gazetesi, Avusturya'nın işgal ettiği Bosna-Hersek'in Sırp'ların tarihten gelen doğal vatanları olsa da, Rusya ve Sırp'ların sabrederek gelecekte Avusturya'nın güçsüz bir zamanına denk getirip bu bölgeye hakim olma düşüncesinde olmaları gerektiğini dile getirmektedir.⁵⁵

Bosna-Hersek'te yaşayan, bir milyon kadar Müslüman'ın (Boşnak ve Türk) Avusturya'nın işgali sonucu Sırp taşkınlıklarından çekindiklerini dile getiren *Yulduz*, bu durumun ilerde Avusturya devletini rahatsız edeceği fikrindedir.⁵⁶ Trablusgarp'ın İtalya'ya verileceğini, Bulgarların bağımsızlığı sonucu Türkiye'ye karşı Balkan ittifakı ihtimalinin çok fazla olduğunu da satır aralarında dile getiren *Yulduz*, bazı Türk yöneticilerin bu yaşananlara rağmen Alman destekli siyasete güvenerek kendilerinin iyi duruma geleceğini düşünmelerini anlamakta, yöneticilerin hayal aleminde yaşadıklarına kanaat getirmektedir.⁵⁷ Gazete, Genç Türkler'in siyaseti tam olarak bilmediklerine kanaat getirerek, II. Abdülhamid dönemine göndermelerde bulunmaktadır.⁵⁸ *Yulduz*, *Tanin* gazetesini kaynak göstererek verdiği haberde⁵⁹ Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Türki-

⁵⁴ Siyasi, sosyal, ekonomik ve edebi gazete- *Büyük Sovyet Ansiklopedisi Russkoe Slovo*'yu, Liberal-Burjuva yanlısı bir gazete olarak tanımlar- *Russkoe Slovo*, 1895-1918 yılları arasında Moskova'da günlük yayımlandı. Gazete genelde Çarlık Rusyası'nın yayılma siyasetini benimseyen bir yapıya sahiptir. Balkan olayları sırasında da doğal olarak Slav yanlısı bir siyaset izledi. Gazetenin tirajı 1917 başlarında 600-800 bin arasındadır. Aynı yıl gazete, haftalık *İskrı* (Kıvılcıklar) dergisini de beraberinde yayınlamaya başladı. 1917 Şubat İhtilalinden sonra Bolşevik karşıtı olduğundan dolayı Ekim İhtilaline kadar Bolşeviklere düşmanca bir tavır gösterdi. 6 Temmuz 1918 tarihinden itibaren *Novoe Slovo*, *Naše Slovo* isimleriyle çıkmaya başlayan gazete, Temmuz 1918'de tamamen kapatıldı. (N. M. Lisovskiy, *Bibliografiya Russkoy Periodičeskoj Peçati 1703-1900 gg*, Petrograd 1915, s. 619; "Russkoe Slovo", *Bolşoya Sovetskoya Entsiklopediya*, s. 415.)

⁵⁵ "Avrupa Hükümetleri ve Sırbia", *Yulduz*, sayı 378, s. 2, 23 Mart 1909-14 Rabiülevvel 1327.

⁵⁶ "İslam Aleminde-Bosna Müslümanları", *Yulduz*, sayı 319, s. 2, 21 Ekim 1908-8 Şevval 1326.

⁵⁷ "Kazan 5 Oktabr", *Yulduz*, sayı 312, s. 1, 5 Ekim 1908-22 Ramazan 1326.

⁵⁸ "Sultanın İtibarı", *Yulduz*, sayı 318, s. 2, 19 Ekim 1908-6 Şevval 1326.

⁵⁹ *Tanin* gazetesi, sadece Avusturya mallarının değil, aynı zamanda Bulgaristan mallarının da boykot edildiğini yazmaktadır. Yurdun değişik bölgelerinden idareye gelen telgrafları yayınlayan gazete boykotun, halk tarafından da sahiplendiğinin ve giderek daha fazla taraftar bulduğunun altını çizmektedir. ("Avusturya Malları", *Tanin*, sayı 77, s. 8, 3 Teşrinievvel 1324-20 Ramazan 1324.)

ye'de Avusturya mallarının Türkler tarafından boykot edildiğini, boykotun da giderek daha fazla bölgeye yayıldığını dile getirmektedir.⁶⁰

d. Bulgaristan'ın Bağımsızlığı: I. Meşrutiyetin ilanı sonrası özerk bir yapıya kavuşan Bulgaristan, 1877-1878 Türk-Rus savaşı sonrası her ne kadar Türkiye'ye bağlı kalmaya devam etse de, bu bağlılık tamamen kağıt üzerinde idi.⁶¹ Gazete, Genç Türklerin, Balkan coğrafyasında terör estiren, Türk karşıtlığını hiç çekinmeden her daim dile getiren Bulgarlarla beraber olup, Sultan'a karşı gelmesine bir anlam verememektedir.⁶² Şemsi Paşa'nın öldürülmesi gazeteye göre bardağı taşıran son damladır. 1908'li yılların başına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin de mali sıkıntısını göz önünde bulundurarak, Rusya ve İngiltere'nin de desteğiyle hiç çekinmeden sivil Türk halkına zorluk çıkarıyor, bir çaresini bulunca da Türk nüfusun Bulgar topraklarını boşaltmasını sağlıyordu.⁶³

Bulgaristan'ın fiili olarak otuz senedir zaten bağımsız olduğunu, II. Meşrutiyetin sonucunda ise bağımsızlığını resmiyete döktüğünü ifade eden gazete, yıllardır Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet gibi davrandığını, bağımsızlık sonrası ise tamamen Türkiye karşıtı bir siyaset izlemeye başlayan Bulgaristan'ın çok yakın bir zamanda Türkiye ile savaşa girebileceğini belirtmektedir.⁶⁴ Türkiye ve Bulgaristan arasında olması muhtemel savaşı II. Meşrutiyet öncesinde de sütunlarına taşıyan *Yıldız*, Avrupa gazetelerinin dahi gerçekleşecek Türk-Bulgar savaşında nelerin olabileceğini tartıştığını dile getirmektedir. Muhtemel savaşta galibin Türkler olacağını ifade eden gazeteye göre Türkiye, Bulgarlar ve Yunanlılar arasındaki mezhep uyumsuzluğunu kendi menfaati yönünde kullanırsa, rahatlıkla Yunanlıların desteğini kazanacak, bu destek sonucunda da olası savaşın galibi olabilecektir.⁶⁵ Ayrıca *Yıldız*, Bulgarlara bir devlet (Rusya) yardım ederse o zaman belki Bulgarlar'ın Türklere karşı koyabileceğini, ancak bu yardımın da bazı anlaşmazlıkları beraberinde getireceğini, oluşan anlaşmazlıkların ise Avrupa savaşına neden olabileceğini belirtmektedir.⁶⁶

Rusya'nın, 1877-1878 Türk-Rus savaşı ve sonrası bağımsızlığını kazanana kadar Bulgarlara, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda verdiği destek kaynak-

⁶⁰ "Avusturya Mallarına Boykot", *Yıldız*, sayı 315, s.1, 7 Ekim 1908-24 Ramazan 1326.

⁶¹ İlker Alp, *Belgelerle ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878-1989)*, Ankara 1990, s. 17.

⁶² "Türkiye", *Yıldız*, sayı 280, s. 2, 1 Temmuz 1908-14 Cemazeyilahir.

⁶³ "Şemsi Paşa", *Yıldız*, sayı 283, s. 2, 10 Temmuz 1908-23 Cemazeyilahir 1326.

⁶⁴ "Türkiye ile Bulgarya Düşmanlığı", *Yıldız*, sayı 313 s.1-2, 2 Ekim 1908-19 Ramazan 1326.

⁶⁵ "Türkiye, Avusturya ve Bulgarya Ahvali", *Yıldız*, sayı 312, s. 2, 30 Eylül 1908-17 Ramazan 1326.

⁶⁶ "Türkiye", *Yıldız*, sayı 66, s. 3, 17 20 Aralık 1906-Zilkâde 1324.

larda ve araştırma eserlerinde dile getirilse de⁶⁷ *Yıldız*, Rusya'nın Bulgar bağımsızlık hareketinde oynadığı rol hakkında fazla haber yapmamakta, bu rolü öne çıkaran fazla yazı ya da makale yayınlamamakta, sadece satır aralarında, Rusya'yı karşısına almamak koşuluyla konuya değinmektedir.⁶⁸ Dönemin şartları göz önüne alınır, Çarlık rejiminin basına uyguladığı sansürden dolayı, *Yıldız* gazetesinin bu yaklaşımını anlayışla karşılamak mümkündür. *Yıldız* gazetesi, Türk-Bulgar münasebetlerinde hem II. Meşrutiyet öncesi hem de sonrası, her ne kadar gerçekçi yorumlar yapmaya çalışsa da bazı zamanlar, Türkiye'de yayımlanan yayın organları kadar duygusal olabilmektedir.

e. Girit'in Yunanistan'a Katılımı: Anadolu Yarımadası'na yakınlığı nedeniyle Doğu Akdeniz'in en stratejik adalarından biri olan Girit, II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası daha da mühim bir pozisyon almıştı. 1897 Türk-Yunan Savaşı sonrası, savaşı kaybetmesine rağmen, Avrupalı devletlerin de desteğiyle Girit adasında söz hakkı talep eden Yunanistan, İngiltere öncülüğünde Avrupalı Devletler tarafından Ada'da menfaatini korumayı başarmıştı.⁶⁹ Bütün baskılara rağmen, Türkiye'den koparılmasına izin verilmeyen Girit adasının, Bosna-Hersek'in ilhaki ve Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra artık elde tutulamayacağı Türk makamları tarafından da öngörülmeye başlanmıştı.⁷⁰

⁶⁷ *Kratkaya İstoriya Bolgarii s Drevneyşih Vremen do Naşih Dney*, (hazırlayan, G. G. Litavrin), Moskova 1987, s. 251-271; A. K. Martnenko, *Russko-Bolgarskie Otnoşeniya Nakanune i v Period Revolutsii 1905-1907 gg*, Kiev 1974; A. K. Martnenko, *Russko-Bolgarskie Otnoşeniya ot Provozglaşeniya Nezavisimosti Bolgarii do Naçala pervoy Balkanskoy Voynı (1908-1912 gg)*, Kiev 1934, s. 7-9; A. K. Martnenko, *Russko-Bolgarskie Otnoşeniya Nakanune i v Period Revolutsii 1905-1907 gg*, Kiev 1974. İ. Tamamşev, *Politiçeskaya Sudba Konstantinopolya, Balkanskiñ Narodov i Otnoşenie ih k Rossii i Zapadno-Evropeskim Gosudarstvom*, Peterburg 1887; M. A. Stelmaşenko, *Ob Otnoşeniyah Rossii k Balkanskiñ Narodam v Proşlom*, Kiev; P. A. Rittih, *Slavyanskiy Mir*, Varşava 1885; V. Maystrah, *Priçinu Vrajdı i Voynı Slavyan s Turkami na Balkanah*, Moskova 1912; P. Milukov, *Balkanskiy Krizis i Politika A. P. İzvolskago*, Peterburg 1910; İ. E. Geşov, *Balkanskiy Soyuz Vospominaniya I Dokumenti*, Petrograd 1915; P. A. Geysman, *Vvedenie v İstoriyu Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg.*, Peterburg 1906; E. Dukşinskiy, *Balkanskiy Orlı*, Grodna 1913.

⁶⁸ Gazete bazı yazılarında konuyu genele yayarak Balkan coğrafyasında huzursuzluğun nedeni olarak Avrupalı Devletleri göstermektedir. Biz de Rusya'yı bir Avrupa devleti olarak gördüğümüz için, bu huzursuzlukta Rusya'nın da payının çıkarılması gerektiği düşüncesindeyiz. ("Avrupa Hükümetleri ve Sırbıya", *Yıldız*, sayı 378, s. 2, 23 Mart 1909-14 Rebiülevvel 1327; C. Nasip, "İngiltere Siyaseti", *Yıldız*, sayı 284, s. 2, 13 Temmuz 1908-26 Cemazilahir 1326.)

⁶⁹ L. Puzirevskiy, (hazırlayan), *Greko-Turetskaya Voyna 1897 g*, Varşova 1898, s. 112.

⁷⁰ Mehmet Asaf, *Girit'te Ne Oluyor?*, Artin Asadoryan Matbaası, İstanbul 1326, s. 3-5.

Gazete, Yunanlıların stratejik öneme sahip ve kendilerine yakın gördükleri adalarda huzursuzluk çıkararak bu meseleyi Avrupalı devletlerin görmesini sağlama peşinde olduğunu vurgulamakta, Türk yöneticilerinin ise bu duruma seyirci kalmaması gerektiğini tavsiye etmekle birlikte, Türk yöneticilerinin fazla bir hareket sahası olmadığını da kabul etmektedir.⁷¹ Çünkü gazeteye göre, İngiltere başta olmak üzere Batılı devletler, önceden kendi menfaatleri doğrultusunda Türkiye'nin toprak bütünlüğünü savunurken, artık kendi menfaatlerine ters düşmemek koşuluyla Türkiye'nin bazı topraklarınının işgal edilmesine seyirci kalyorlardı.⁷²

1908 yılında Girit Adası Meclisi, Yunanistan dahil hiçbir devletin tanımamasına rağmen Yunanistan'a ilhak kararı aldı. Gazete, Yunanistan'ın, Bosna-Hersek ve Bulgaristan olayları akabinde doğan boşluktan dolayı Girit'e sahip olmak için bu ilhak kararını önce tanımak istediğini, daha sonra kararından vazgeçtiğini bildirirken,⁷³ *Tanin*'den alıntılar yaparak, Girit'te olayların, her adımda Türkiye aleyhine döndüğünü, Türkiye'nin kendi çabasıyla değil, güçlü devletlerin zorlamaları sonucu, adanın Yunanistan'a ilhakını önleyebildiğini ifade etmektedir.⁷⁴

Gazete, Batılı devletlerin Türkiye'ye verdiği, "Türk askerlerinin önemli bir bölümünün Girit'ten çekilmesi" notasının Türkiye tarafından ilk başta karşılanamaz olarak açıklansa da, Türkiye'nin bütün Avrupa'ya tek başına karşı koyamacağını, nihayetinde Girit Adasından askerlerini çıkaracağını, bu çekilmenin de ilerde Yunanistan'ın Girit Adasına hakim olması anlamına geldiğini vurgulamaktadır.⁷⁵ Yunanistan'ın ise kendi içindeki siyasi istikrarsızlıklarla uğraşıp, düzeltecek yerde Girit Adasının kendilerine ilhakını gurur meselesi haline getirdiği ifa-

---

⁷¹ Sisam adasında çıkan huzursuzluklardan dolayı Türkiye'nin zorda kaldığını, Adada yaşayan Yunanlıların fitne çıkararak Sultan tarafından atanan çoğu yöneticiyi, isyan çıkararak istemediklerini, böylece istedikleri herşeyi yaptıklarını dile getirmiştir. ("Samus [Sisam] Adası", *Yıldız*, sayı 45, s. 2, 11 Ekim 1906-6 Ramazan 1324.

⁷² 19. ve 20. asırlarda İngilizlerin Türkiye siyasetini Avrupalı Devletler nezninde değerlendiren Yıldız, Trablusgarp'ın İtalyanlara, Girit adasının da Yunanlılara verildiğini, bunu da bütün devletlerin bildiği halde ses çıkarmadığını, Türkiye'yi bölme siyasetine ise Türkiye ses dahi çıkarmamakta olduğunu ifade etmektedir. ("Türkiye ve Angliya", *Yıldız*, sayı 49, s. 1, 25 Ekim 1906-20 Ramazan 1324.)

⁷³ "Sultanın İtibarı", *Yıldız*, sayı 318, s. 2, 19 Ekim 1908-6 Şevval 1326.

⁷⁴ Konfirinsiya Hakkında Türk Gazeteleri", *Yıldız*, sayı 314, s. 1, 5 Ekim 1908-22 Ramazan 1326. (bu dipnotu değiştir 1909 a yakın olsun)

⁷⁵ "Girit Meselesi ve Türk-Yunan Muhaberesi", *Yıldız*, sayı 421, s. 1, 9 Temmuz 1909-4 Recep 1327.

de eden gazete, Türkiye'nin bütün uğraşlarına rağmen ilhakı önleyemeyeceği düşüncesindedir.⁷⁶

Sonuç:

1905 Manifestosu sonrası oluşan özgürlük ortamını devlet desteği olmaksızın, özellikle matbuat yönünden çok iyi değerlendiren İdil-Ural Türkleri kısa zamanda kendi fikirlerini halka ulaştırmayı başardı. *Yıldız* gazetesi de bu çalışmalara katkıda bulunan yayın organları arasındadır. *Yıldız* yayınlandığı 12 yıl boyunca dile getirdiği fikirler ile Rusya Türklerine yeni ufuklar açmaya çalıştı. Gazetenin ilk sayısından son sayısına kadar en fazla üzerinde durduğu konu ve dile getirmeye çalıştığı en önemli düşünce Rusya Müslümanları arasında birlik ve beraberliğin etkin hale getirilmesidir. Yapılması gereken yenilikleri devamlı sütunlarına taşıyan Gazete, İdil-Ural Türklerinin Rusya Devleti içindeki yerini eleştirmiş, Devlet genelinde daha etkin rol almalarını, bu rolü üstlenirken de Rusya genelindeki Türk toplumu ile birlik ve beraberlik içerisinde olmalarının gerekli olduğunu dile getirmiştir.

Yıldız gazetesi sadece İdil-Ural'da meydana gelen olaylarla alâkalı olmadığını, dünya siyasetini yakından takip ettiğini, dile getirdiği bazı yazı ve makalelerle ortaya koymuştur. Daha 1906 yılının başlarında kaleme alınan yazılarda Türkiye'nin parçalanacağını, muhtemel Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi tehlikelerden bahseden *Yıldız*, dönem itibariyle öngörülerinin ne kadar yerinde olduğunu göstermiştir.⁷⁷ Buradan çıkarılabilecek sonuç; Türkiye dışında yayınlanan gazeteler, özellikle İdil-Ural coğrafyasındaki yayın organları Türkiye sözü konusu oduğunda, ne kadar subjektif ve hissi olsalar dahi Türkiye gazetelerine nazaran olaylara daha gerçekçi gözle baktıklarından, gelişmesi muhtemel hadiseleri daha iyi analiz etmişlerdir.

⁷⁶ "Girid Cezaresi", *Yıldız*, sayı 433, s. 1, 11 Ağustos 1909-7 Şaban 1327.

⁷⁷ Ahmed Hadi, "Siyaset Meydanı", *Yıldız*, sayı 313 s.1-2, 2 Ekim 1908-19 Ramazan 1326.

Resim-1: Yulduz Gazetesinin birinci sayıs 15 Ocak (28 Ocak)1906-2 Zilhicce 1323 ilk sağ sütunda gazetenin 'fiyat listesi', sol sütunda ise 'ilanlar' bulunmaktadır. Hemen gazete başlığının altındaki sütunda ise, 'her haftada bir veya iki kere çıkacak, edebî, fennî, içtimâî ve siyasi Türk gazetesidir.

Resim-2: Türkiye'de II. Meşrutîye'in ilan edildiği haberi, 287. sayıda ve üçüncü sayfadan "Türkiye" başlığıyla verilmiştir. (23 Temmuz 1908-7 Recep 1326)

Resim-3: Balkan Ahvali, Bosna-Hersek'in ilhaki sonucunda yapılacak konferans hakkında haberlerin bulunduğu 319. sayı, 2. sayfa. (21 Ekim 1908-8 Şevval 1326.)